

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ויגש תשע"ח

פתיחת חלון בכולל או בביהכ"ס בימות החורף

אברכים בכולל נחלקו בענין פתיחת החלון בימות החורף, הללו טענו שחייבים לסגור החלון משום הקור, דחוץ ממה שהקור יפריע להם ולא יוכלו ללמוד כהרגלם, זה גם יזיק לבריאותם משום שהכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים. מאידך גיסא הללו טענו, שבחוסר אויר, הם מרגישים חנוקים, ומאוד מפריע להם בריכוז לימודם. מקום הספק הוא האם הולכים בתר רוב, או שמא בימות החורף שהוא קר, גם יחיד יכול למנוע הרבים מלפתוח את החלון.

מקרים שמלאכתו מזיק את חברו ולא שייך חזקה

והנה מקור האי סוגי הוא בב"ב (כ"ב:), ובשו"ע (ח"מ סי' קנ"ה ס"ט) נפסק דמי שהחזיק לעשות מלאכת דם (כגון להקיד דם לחולים) או נבילות במקומו, ועורבים נכנסו לשם בגלל הדם, וציערו את חברו בקולם ובצפצופם, או בדם שעל רגליהם כשהם יושבים על האילנות, ומכלים הפירות, אם חברו קפדן או חולה שצפצוף הזה מזיקו, או שפירותיו נפסדין לו, חייב לבטל אותה המלאכה, או שיתרחק עד שלא יבא לו נזק מחמתו, והרמ"א הוסיף דה"ה כל נזק גדול שאין האדם סובלו.

האם יש לשכן נאמנות לומר שסובל ממלאכת שכינו

הערוה"ש (שם ס"ג) הוסיף שאינו נאמן ע"פ עצמו לומר שאינו יכול לסבול, כי אם יתברר הדבר ע"פ ב"ד או ע"פ בקיאים, שרוב אנשים אינם יכולים לסבול, או שיתברר שהוא איסטניס או חולה ואין ביכולתו לסבול, אע"פ ששאר בני אדם יכולים לסבול.

שיטת מרן החזו"א זצ"ל – האם יש זכות טענה נגד משפחה שילדיהם בוכים בלילה

החזו"א (ח"מ ב"ב סי' י"ג סוסק"א) כ' שבמקום המיועד למגורים, אם אדם עושה שם שימוש שדרך רוב בני אדם לעשותו, ולפעמים הדבר מפריע לחולה, אין החולה יכול למחות בו, ואפילו אם החולה קדם לו. ולפ"ז שכנים הגרים בבנין משותף שהם חולים, אינם יכולים לטעון כנגד משפחה שהתינוקות שלה בוכים בלילה, אע"פ שמחמת זה בריאותם נחלשת. ביאור דבריו הוא, דמי שבא לגור בבנין משותף אינו יכול למנוע דבר שרוב בני אדם עושים, אע"פ שלפעמים תשמישן ודיבורן משמיע קול ומפריע את החולה, וצ"ל שהסכים לרעש המקובל ממשפחה שיש להם ילדים, ובכ"כ תינוקות בלילה היא דבר מקובל, ולכן המזיק אינו חייב להרחיק את עצמו.

שיטת הפתחי חושן ראזלינן בתר רוב הלומדים והמתפללים

לפ"ז כיון שרוב אנשים צריכים את החום בחורף ויכולים להצטנן מהקור, ממילא אזלינן בתר רוב אנשים, והדין עם מי שרוצה לסגור את החלון, ולכאורה היינו אפילו אם הוא יחיד נגד רבים, דהרי המקובל בחורף הוא שהחלונות סגורים (אא"כ המנהג בכולל זה הוא שהחלונות תמיד פתוחים), ואמנם בפתחי חושן (הל' אונאה פט"ו הערה ג' – עמוד תל"ד) כתב דמסברא הי' נראה שהולכים לפי דעת רוב המתפללים, אבל לכאורה אינו שייך לרוב ומיעוט, אלא למה שמקובל כמבואר בחזו"א הנ"ל.

אבל בכל זאת, הפתחי חושן כ' שאם יש לחוש משום מחלה, אפשר מוטב שישאר בביתו מאשר לגרום צער לשאר המתפללים, ופשוט שאם יש אפשרות לפתוח החלונות בחלק מביהכנ"ס, ולסוגרם בחלק השני, צריך לעשות כן, ומוטב לוותר על מקומו הקבוע, מאשר לגרום צער לאחרים.

שיטת השבט הלוי בענין הפעלת מזגנים בביהכנ"ס בימות הקיץ כשיש מתנגדים שיצטערו ממנו

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ש"ז) נשאל בענין הפעלת מזגן בימות הקיץ בביהכנ"ס, כשרוב המתפללים נהנים ממנו, אבל יש מיעוט שהם זקנים וחולים שאינם יכולים לסבול הקור של המזגן, ואחרי שהביא מש"כ הרמ"א (ח"י"מ סי' קנ"ה סט"ו) שבעל מלאכה שעושה מלאכתו בחצר וגורם חולי הראש לבעל החצר, צריך המזיק להתרחק, הוסיף דבכל זאת, הפעלת מזגן בתקופה שלנו נהפכה להיות חלק נורמלי מישוב הדירה, אבל מאידך גיסא כיון שהחולה או הזקן הוא שותף ממש באותו ביהכנ"ס, א"א למנוע ממנו מלפתוח החלון (בימות הקיץ) כדי שלא יחלה מהקור, אע"פ שע"י ימעט הקירור של המזגן משום שאויר חם יכנס לביהכנ"ס (וע"ע מש"כ שם ח"ט סי' רח"צ לגבי מאווררים בימות הקיץ, שאלו שטוענים שאינם יכולים לסבול רוח המאוורר, ילכו להתפלל במקום אחר בביהכנ"ס, שם אין רוח המאוורר מגיע).

פסק הג"ר שמואל סלנט זצ"ל בענין פתיחת חלון כשנחלקו דעות המתפללים בדבר

והנה מביאים בשם הג"ר שמואל סלנט זצ"ל, שפסק שאם קר לאחד בבהמ"ד והוא רוצה לסגור את החלון, ולשני נעים אויר צח ורוצה שהחלון תהיה פתוחה, חייב לסגור את החלון, כי הראשון מצטער מהצינה, ולשני זה רק לנעימות (הובא במשנת יוסף על הל' בית הכנסת סי' כ"ו סק"ד סוד"ה עוד עורר), אבל אין זה כ"כ ראוי לנד"ד, שרוב הלומדים רוצים לפתוח החלון, לא רק לנעימות, אלא משום שמרגישים חנוק בלי זה.

פסק הג"ר ישראל סלנט זצ"ל שהיחיד יכול לכופ הרבים לסגור את החלון בימות החורף

והנה מביאים פסק בשם מרן הג"ר ישראל סלנט זצ"ל, שאם יש הרבה אנשים בחדר, וחלקם רוצים לפתוח החלון, וחלקם רוצים לסגרה, בימות החמה הדין עם הרוצים לפותחה, ואפילו יחיד יכול למחות נגד מאה שרוצים לסגרה, ואילו בחורף הדין הוא להיפך, שהיחיד יכול למנוע מהם מלפתוח החלון, והביא ראיי' ממתני' בפאה (פ"ד מ"א) דשנינו התם, הפאה ניתנת במחובר לקרקע (פי' שהעניים תולשים בעצמן מהמחובר, מדכתיב "לא תכלה פאת שדך בקצרך" אלא "יתעזוב"), ואפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז (פי' שכל אחד יקח לפי כוחו, ונוטל לעצמו מה שליקט), לזה שומעין שאמר כהלכה, וכן פסק הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ב ה"ו), ובדרך אמונה (שם ס"ק קל"א) כתב שהר"ש הביא בשם התו"כ שאפילו האחד הוא בריא וחזק ויודע לחטוף הרבה, מ"מ שומעין לו כיון שאמר כהלכה.

שיטת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאזלינן בתר רוב דעות

אבל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו שערי אמונה על פאה שם, עמוד רל"ד) העיר על פסק זה, דאין להביא ראיי' מפאה, דהתם הוא דין דאורייתא שנלמד מפסוקים שיש לבזבז, ולכן התם אפילו אחד יכול למחות שלא ישנו מן הדין, אא"כ כולם מסכימים, משא"כ בנד"ד של פתיחת החלון, הרי אין דין כיצד יעשו, אלא שבדרך כלל בקיץ חם ובחורף קר, אבל אם יש סיבה שרוצים לסגור החלון בקיץ או לפותחה בחורף, מסתבר שהולכים אחר הרוב כמו בכל הדברים, ואע"פ שנפסק בשו"ע בהל' תפלה (סי' נ"ג סי"ח) בענין מינוי ש"צ, שאפילו יחיד יכול לעכב ולומר שאינו רוצה שפלוגי יהי החזן, והמ"ב (שם סקנ"ג) הוסיף דה"ה שיכול למחות בכל המינויים אפילו בחכם מרביץ תורה, אבל להלכה כ' המ"ב שדין השו"ע הוא דווקא בימיהם, משא"כ היום שבעוה"ר הרבה מחזיקים במחלוקת בלי טעם וריח, וכוונתם שלא לשם שמים, אם היו צריכים לשאול לכל יחיד ויחיד בענין המינויים לעולם, לכן הולכים בתר רוב פורעי המס ע"ש.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ג סוד"ה והנני) שדן אם מיעוט הציבור יכולים לכופ הרוב לקבל בן הרב הראוי לירש ירושת אביו ע"פ התורה, והביא ראיי מהאי משנה בפאה, דאפילו אם צ"ט אומרים לחלוק ואחד אומר לבוז, שומעים ליחיד שאמר כהלכה.

סיכום לדינא

הרי מבואר שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ס"ל דרך במקום שיש הלכה, שייך לומר ששומעין אפילו ליחיד נגד הרבים, אבל במקום שאין הלכה קבוע, אזלינן בתר רובא, והכי מבואר גם בפתחי חושן. ולכאורה מדברי מרן החזו"א זצ"ל הנ"ל משמע דאזלינן בתר מה שרוב בני אדם רגילים לעשות, ולא בתר הרוב דהשתא, והכי גם מקובל בשם רבינו החפץ חיים זצ"ל, שבקיץ שומעים לאלו שרוצים לפתוח החלון, ואילו בחורף שומעים לאלו שרוצים לסוגרה, וכן פסק גם הגי"ר ישראל סלנטר זצ"ל.

בכל אופן אם היחיד שמתנגד לפתיחת החלון טוען שמזיק לבריאותו, וטענת הרבים שרוצים לפותחה היא רק כדי שיהי יותר נעים להם, פסק הגי"ר שמואל סלנט זצ"ל דבודאי מן הראוי שיתחשבו עם היחיד כדי שלא להזיק לבריאותו.

דיני הפסק בלימודו כדי לברך מי שמתעטש

כ' המ"ב (סי' ר"ל סק"ז) דמתחילה לא היה אדם חולה כלל, אלא הי' הולך בשוק ומתעטש ומת, עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים על הדבר (ומקורו בפרקי דר' אליעזר פנ"ב). מי שמתעטש וחבירו אומר לו "אסותא", יענה לו "ברוך תהיה", והמ"א (סק"ו) הביא טעם הדבר בשם הישי"ש (בי"ק פ"ח סי' ס"ד), משום שהמתפלל על חבירו הוא נענה תחילה כמבואר בב"ק (צ"ב:), ואח"כ יאמר לו "לישועתך קויתי הי'", ובטעם הדבר הביא בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' תפ"ח) בשם הספר יד השלי"ה (פי' ויחי מ"ט י"ח), שמתפלל כשם שהושעתני עכשיו, כן תושיעני להבא, כעין ברכת הגומל שעונים למברך מי שגמלך... הוא יגמלך כל טוב סלה.

שיטת פוסקים שהמתעטש לא יאמר לישועתך קויתי ה'

אבל הכה"ח (סי' ר"ל סק"כ) כ' דיש חסידים שאין עונים "לישועתך קויתי הי'" כשמתעטשים, משום שחוששים שמא לא יכוונו בהזכרת שם הי' מחמת שטרודים בעיטוש, ומי שאינו מכוון כשמזכיר שם הי', איסורו חמור, אבל סיים הכה"ח שאם אינו מזכיר שם הוי"ה, אלא אומר "לישועתך קויתי השם", שפיר דמי. מרן החת"ס זצ"ל לא אמר לישועתך קויתי הי' שמא מתוך ההרגל יאמר אותו גם בבית הכסא (הובא בליקוטי חבר בן חיים ח"ה פ' לך לך – וכן במנהגי החת"ס פ"א אות מ"ו), וע"ע אריכות בזה בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב סי' ל"ו סק"ג).

שיטת הפרישה דבזה"ז אומרים "אסותא" בבהמ"ד משום שאין נזהרים כ"כ מביטול תורה

והנה נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ו סי"ז) דכיון שאין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, אבל הש"ך (סקט"ז) כ' דכיון שטעם הדבר הוא מפני ביטול בית מדרש, ממילא כ' הפרישה אפשר זהו דווקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ, כש"כ שלא היו משיחים, אבל עכשיו דבלא"ה אין נזהרים, אומרים רפואה.

שיטת הט"ז דגם בזה"ז אסור לומר "אסותא" בבית המדרש

אבל הט"ז (סק"ה) הקשה על הפרישה, וכי שלא הי' צריך לבדות קולא זו מלבד, ואע"פ שמצאנו סברא כזו לגבי חתן שפטור מק"ש כיון שהוא טרוד כמבואר במתני' בברכות (ט"ז:), מ"מ בימינו הוא חייב משום שגם שאר בני אדם אינם מכוונים, ואדרבה נמשך מזה דבר טוב שיקרא ק"ש, משא"כ כאן שימשך מזה דבר מגונה, שהשומע סבר מדהותרה לומר רפואה, הותרה הרצועה וישיח ג"כ שיחה בטלה, והרי אנחנו מוזהרים בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו (ע' חגיגה י"ב:), ולכן פסק הט"ז דאין להקל בזה, ואדרבה הרב יזהיר ע"ז, וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטילה בבית המדרש, והמרבה בכבוד התורה הרי זה מכובד ומשובח.

שיטת השו"ע הרב שאסור לומר "אסותא" בבית המדרש כלל גם שלא בזמן הלימוד

וע' בשו"ע הרב (הלי' תלמוד תורה פ"ד ס"יא) שפסק, כיון שאסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש, אין אומרים "רפואה" למי שמתעטש שם אפילו שלא בשעת הלימוד, ואצ"ל בשעת הלימוד ע"ש.

אבל לכאורה חידוש זה תמוה מאוד, דהרי בסוגי' בברכות (נ"ג.) מבואר שהאיסור לומר כן בבית המדרש הוא משום ביטול בית המדרש, וא"כ למה החמיר השו"ע הרב ואסר לומר "אסותא" בבהמ"ד גם שלא בזמן הלימוד. אבל ברמב"ם (הלי' תלמוד תורה פ"ד ה"ט) מוכח כמו חידושו של השו"ע הרב, דהרי כ' וז"ל אין ישנים בבית המדרש.... ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, ואין צריך לומר שאר הדברים, וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות (עי' א"ר סי' קנ"א סק"א שמונת לומר אסותא בבית הכנסת) עכ"ל. הרי מבואר שנקט דסיבת האיסור אינה משום ביטול תורה, אלא משום כבוד בית המדרש שאסור לדבר שם רק דברי תורה, ועי' בא"ר (שם) שיישב שיטת הרמב"ם, משום שפסק כב"ה ולא כב"ש, והא דשנינו שאין לומר מרפא משום ביטול בית המדרש, הוא רק אליבא דב"ש, אבל ב"ה ס"ל דסיבת האיסור היא משום כבוד בית המדרש ע"ש.

חילוקי דעות פוסקי זמנינו שליט"א אם יש לימוד זכות לדבר בבית המדרש שלא בזמן הלימוד

בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' ו') נשאל דלפי המבואר בשו"ע הרב, האם שייך לגזור לבני ישיבות הנמצאים בבהמ"ד רוב היום, שישומו מחסום לפיהם כל היום, וכתב דיש לבאר כוונת הפרישה הנ"ל, דיש להסתמך על מש"כ הרמ"א (סי' קנ"ד ס"ח) בשם התרוה"ד, דנהגו ליהנות מתשמישי קדושה, דכיון שנהגו כן וא"א ליזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא שלא יבואו בני"א לידי תקלה, ואע"ג דלא התנו, נחשב כאילו התנו, וכן מבואר ברמ"א (שם ס"ד) דבכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו, אולי הוא מטעם דלב ב"ד מתנה. לפ"ז כ' הלהורות נתן, כיון שראו שנתמעטו הדורות וא"א ליזהר מלשוח בביהמ"ד, אמרינן גם בזה שלב ב"ד מתנה, ואע"פ שמבואר ברמ"א (סי' קנ"א סק"ד) דבקלות ראש לא מהני תנאי, יש לחלק בין קלות ראש ושיחה בטילה, לשיחת חולין, דהרי בפהמ"ש להרמב"ם (אבות פ"א מ"ז) הגדיר מה נחשב כשיחה בטלה, הוא הדיבור הנמאס אשר אין בו תועלת כרוב סיפור ההמון במה שאירע ומה שיהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני וכו', ושיחה כגון זו אסורה בביהמ"ד מדינא דגמ'. לפ"ז כ' דיש להצדיק חידושו של הפרישה לגבי שיחת חולין בבית המדרש (אבל לא בביהכ"ס) כשאינה בגדר שיחה של בטלה.

שוב הביא הלהורות נתן (שם סק"ה) מש"כ במסגרת השולחן על הקצור שו"ע (סי' י"ג) על מה שנהגו לדבר בבהמ"ד, דז"ל דלזה מהני תנאי, דאפשר שאין זה קלות ראש, או י"ל דכמו שהתירו לת"ח לאכול שם כדי שלא יתבטלו מלימודם, אפשר שהתירו גם להלומדים שם לדבר ג"כ בדברים הנצרכים כדי שלא יתבטלו מלימודם כשיצטרכו לצאת בכל פעם, אבל ע' במשנת יוסף (עניני בית הכנסת – סי' כ"ח) שהקשה על המסגרת השלחן, דמנ"ל להקיש הטירחא לצאת מהבית המדרש לרגע כדי לדבר מה שנצרך, להטירחא לחזור לביתו כדי לאכול, וע"ע שם מה שהקשה עליו.

יש לציין שהערוה"ש (סי' קנ"א ס"ה) כבר כ' דיש לתמוה על מה שעכשיו מקילים לדבר בביהכ"ס ובבהמ"ד אחר התפלה כמה דברים של חול, ונעשה כהיתר, ולימד זכות דסומכים על שיטת הרמב"ן שבת כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות לדבר שמוכרחין לכך, ואנחנו חושבים זה להכרח לפי עניינו. אבל גם לפי הלימוד זכות שלו, אין ההיתר הזה כאן בא"י כמבואר בשו"ע (סי' קנ"א ס"א) אבל ע"ש בבה"ל (ד"ה אבל) מש"כ בזה, ולמעשה עוד יש להאריך בסוגי' זו ואכמ"ל.

איסור לומר "אסותא" באמצע הסעודה

כ' בשו"ע בהלי' סעודה (סי' ק"ע ס"א) אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט, ואפילו מי שנתעטש בסעודה, אסור לומר לו אסותא.